

İran Kütüphanelerinde Bulunan Bazı Elyazma Türkçe Sözlüklerin Tanıtımı

Kaan DİLEK*

Bu yazıda Türk kültürünü yakından ilgilendiren, Türk dili ve edebiyatı çalışmaları için oldukça önemli olduğu düşünülen İran'ın çeşitli kentlerinde bulunan kütüphanelerdeki Türkçe elyazma sözlüklerden bazılarının tanıtımı amaçlanmaktadır. Bu eserler dokuz asırlık bir zaman sürecinde Türk dilinin seyri hakkında bizleri bilgilendirecek, daha önceden de tanıdığımız birçok eserin farklı nüshalarının tespitiyle bu konuda çalışma yapacaklara yardımcı olacaktır.

Tespit edilen sözlüklerin çoğu birkaç dilli sözlükler olup içlerinde Türkçe-Türkçe sözlüklerin de bulunduğu eserlerle ilgili açıklamaları uygun bir metotla vermeye çalıştık. Önce eserin adı, bulunduğu şehir, kütüphane adı ve yeri, müellifin adı ve konusundan sonra eserden bazı alıntılara yer verdik. Nüshayla ilgili bilgilerin ardından yazı türü, kitabet tarihi, kaç varak olduğu, metin ve cildinin özelliklerini belirttik.

* Tahran Üniversitesi Fars Dili ve Edebiyatı Doktora öğrencisi.

Tahran Üniversitesinde yaptığım çalışmalar esnasında birçok Türkçe elyazmaların bulunduğu bu ülkede, bu eserlerle ilgili ciddi çalışmaların yapılmadığını fark ettim. Ayrıca ülkemizde de araştırmacıların bu hususa tevecühünün az olduğunu gördüm. İran'da kütüphanelerde elyazma eserler halinde bulunan birçok Türkçe eserin katalogunu yapmak üzere çalışmaya başladım. Bu çalışmaların bir ürünü olarak da nüshaları tespit edilen bazı Türkçe sözlüklerin tanıtımına karar verdim. Ayrıca bugüne kadar 1000 kadar Türkçe elyazması tespit ederek fişleme yoluna gittim. Bu ülkede yaklaşık olarak 2000 kadar Türkçe elyazma eserin bulunduğunu tahmin etmekteyim. Ama bugüne kadar doktora tez çalışma konum olan Osmanlı tarihi için önemli kaynaklardan İdris-i Bidlisi'nin *Heşt Behişt* adlı kitabının metin neşri konusunda nasıl destek bulamadysam, başvurduğum birçok resmi kurumdan İran kütüphanelerinde Türkçe elyazma eserlerin tespiti için yaptığım çalışmam konusunda da destek alabilmiş de değilim.

Tespit edilen elyazma eserlerin içinde sözlüklerden başka şiir divanları, tarih kitapları, tasavvufi ve dini risaleler, münşiatlar vb. eserler bulunmaktadır. Bu eserleri tanıtıcı yazıların da tanziminden sonra İran Kütüphaneleri Türkçe Elyazmaları toplu katalogunun yapılması arzu edilmektedir. Çalışmalarım esnasında desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. M. N. Şahinoğlu, Doç. Dr. H. Çiftçi, Dokuz Eylül Üniv. Araşt. Gör. A. Ertuğrul'a ve ayrıca birçok konuda yardımını aldığım Mehmet Aycı Bey'e minnettarlığımı bildiririm.

1. Lûgatu'l-manzume

Hansar- Fazıl Hansarî Kütüphanesi No: 260(Mecmua)

Müellif: Abdüllatif (?)

Konusu: Lûgat (Arapça-Türkçe)

Başlangıç: "... besmele ... hamd sabittir evvel Allah'a ki alemleri ulemayla bezendi..."

Devam: "... İnyet nazar ehle gönünleri güzendi fehum..."

Nüsha: Türkçe sözlerin Arapça karşılıklarıyla verilmiş olan bu eserde Türkçe sözler manası açısından da açıklanmıştır. Satırlar arasında sözlerin manaları yazılmıştır. Yazarı hakkında tam bir bilgiye ulaşılamayan eserde Ebu'l-Kasım Cemaleddin adı okunabilmektedir. Ama bu şahsın müstensih veya müellif mi olduğu anlaşılamamıştır.

Hat: Nesh K.Tarihi: Kameri Cemadi'ul-Evvel 885, Varak: 203 Satır: 12
Metin: 7*14 cm. Cilt: 12,5*22 cm.

2. Nisâb-i Arabi ve Turki

Meşhed- Goherşad Camii Kütüphanesi No: 915(Mecmua)

Müellif: Bilinmiyor.

Konusu: Lûgat (Arapça-Türkçe)

Başlangıç: "Besmele... elkıt'at'ul-evveli ... haber itmek kabil üymek zere'e ekmek. Kul gulam halk berenmek harik berenmek ulu kişidir memmam..."

Devam: "fu Kişi cardır esti car-i münhemirdir okçı..."

Nüsha: Müellifi bilinmeyen bu esere ait varaklarda "Hacı Seyyid Said" adıyla bir mühür bulunmaktadır. Eserde manzum ve nesir bölümleri olan Arapça-Türkçe sözlere yer verilmiştir.

Hat: Nestalik K.Tarihi: H.XI. yy./M.XVII. yy. Varak: 114 Satır: 23 Metin: 5*15 cm. Cilt: 10*19,5 cm. (lacivert mukavva cildin etrafı kırmızı kumaşla kaplıdır.)

3. Ferheng-i Turki be Turki

Tahran-Büyük İslam Ansiklopedisi Merkezi Elyazmalar Kütüphanesi No:531

Müellif: Bilinmiyor.

Konusu: Lügat (Türkçe-Türkçe)

Başlangıç: Düşmüş

Devam: “ Künc-i uzlet arayuk irdi kişim,

Serniviştım ney yarmak irdi işim...”

Nüsha: Bu eserde alfabetik sıraya göre yer almış sözler meftuh, maksur ve mazmum harflerin tertibiyle tanzim edilmiştir. Verilen Türkçe sözler için Alishir Nevaî'nin şiirlerinden örnekler getirilmiştir. Nüşanın bir sayfasında yuvarlak mühür içinde mütemellik için İbni Ebu'l-Kasım İsmail adı okunmaktadır. Eserin müellifiyle ilgili bir kayda rastlanmamıştır. Büyük olasılıkla düşmüş olan başlangıç varağında yer alan bilgilerde müellifle ilgili bilgiler de bulunmaktadır. Ayrıca ferağ kaydında da müellifle ilgili bilgi bulunmamaktadır.

Hat: Nestalik K.Tarihi: H.28 Zikadde 1222 Varak: 180 Satır: 15 Metin: 7*14(13) cm. Cilt: 14*21 cm. (kahverengi mukavva cilde sahiptir)

4. Bahr'ul-Garâ'ib (Nisâb-ı Halimî)

Tahran-Meclis-i Sena Elyazmalar Kütüphanesi No: 12913

Müellif: Kadı Lütfullah bin Yusuf Halimî (ölm. H.922)

Konusu: Lügat-Manzum (Farsça-Türkçe)

Başlangıç: “... Besmele ... elhamdulillah rabbil alemin...”

Devam: “... bab-i elif ve elif-i sakin ki ismin ahırına üleşir... alametlerdendir...”

Nüsha: Halimî'ye ait bu esere şerh babından yazılmış *Lügat-ı Halimî* diğer adıyla *Şerh-i Bahr'ul-Gara'ib* ya da *Elkasımiye (El-Kaime)* adlı eserinde müel-

lifi olan yazarın lügat alanında yazılmış eserleri dikkate değerdir. 2200 beyte sahip bu eserin Fatih Sultan Mehmed'in oğlu Sultan Bezayıt'a yazıldığı bilinmektedir.

Halimî bazı nüshalarda Ebu Yusuf olarak da kaydedilmiştir.

Hat: Nestalik K.Tarihi: H. XI. yy. Varak: 356 Satır: 17 Metin: 7*17 cm. Cilt: 15*26 cm. (eser kahverengi deri ciltle kaplıdır.)

5. Şeref-nâme-i Münirî (Ferheng-i İbrâhimî, Ferheng-i Farukî)

Tahran-Meclis-i Sena Elyazmalar Kütüphanesi No: 14291

Müellif: Şeyh İbrahim Farukî Münirî Baharî

Konusu: Lügat (Farsça-Türkçe-Arapça)

Başlangıç: "... babul elif faslul elif fil Farukî Ara bil fethe Arayiden ve Arayende be mana-i sani istihal-i mürekkeb ayed çun sohen ara ve arus ara..."

Devam: "... hemhane-i İsa ve Hemsaye-i İsa yanimerd-i reşid hempozer ve hem vasfi... hali.."

Nüsha: Şeyh Şerefuddin Ahmed bin Yahya Münirî'nin (ölm. H.782) müridi olan müellifin eserinde yaklaşık 16800 beyit yer almaktadır. Tevhid, naat ve hamdı konu alan manzum bir hutbenin ardından mukaddimede yazar nesir şeklinde müfret ve mürekkeb sözlerin manasını Türkçe-Farsça olarak delilleriyle yazmaktadır. Daha sonra Arapça-Farsça ve Farsça-Türkçe sözlerin karşılıklı manaları verilmekte sözlerin başlangıcındaki heceler alfabetik sırayı belirlemektedir. Her bابتan önce bu babla ilgili bir kaside bulunmaktadır.

Hat: Nesh K.Tarihi: H.3 Sefer 721 Varak: 61 Satır: 15 Metin: 9*13 cm. Cilt: 13*18 cm. (eser deri ciltle kaplıdır)

6. Sıhhah'ul-Acem (Sıhhah'ul-Acemiye)

Tahran-Meclis-i Sena Elyazmalar Kütüphanesi No: 17956

Müellif: Takyeddin Muhammed bin Birgeli ya da Pir Ali (Birgivi) Berkevî-yi Sufi-yi Hanefi

Konusu: Lügat (Farsça-Türkçe)

Başlangıç: "... Besmele ... elhamdulillahi rabbil alemin vessalat..."

Devam: "... bab-ı elif harf-i elif; ... Aram, aheste, yavaş..."

Nüsha: Sıhhah'ul-Arabiye tarzında kaleme alınan bu sözlükte Farsça-Türkçe sözlerin alfabetik tertibi her baba göre riayet edilmiştir. Eserin bazı varaklarında rutubet müşahede edilmiş ama yazılar okunabilir durumdadır.

Hat: Nesh K.Tarihi: H.1238 Varak: 10 Satır: 15 Metin: 9*15 cm. Cilt: 14*20 cm. (kahverengi deri cilt)

7. Tertib-i Zibâ

Tahran-Meclis-i Sena Elyazmalar Kütüphanesi No: 18274

Müellif: Hafız Mahmud Efendi Vardarî (ölm. H.1045)

Konusu: Lügat (Arapça-Türkçe)

Nüsha: Müellif tarafından kaleme alınan Türkçe nesir türünde bir dibacenin ardından Arapça ve Türkçe sözlerin karşılıklı anlamları verilmiştir. Nüshada ayrıca bu eserin H.1054 tarihinde tamamlandığına dair bir kayıt bulunmaktadır.

Hat: Nesh ve Nestalik K.Tarihi: H.XII.yy. Varak: 130 Satır: 25 Metin: 13*18 ve 14*19 cm. Cilt: 18*24 cm. (mukavva cilt kahverengi deriyle kaplıdır.)

8. Ferheng-i Gülistan

Tahran- Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesi (Elyazmalar Bölümü)
No: 9010(Mecmua)

Müellif: Kasım oğlu Sundun Ağa oğlu Rıza oğlu Sundun Ocak oğlu Kaynak

Konusu: Lügat (Farsça-Türkçe)

Başlangıç: "..Yurdu köhnedir bu köhne dudun

Kah serferaz be dergah-i sernegun.."

Devam: "..amma yergin oldur ki .. her faideler bununle.."

Nüsha: Safeviler dönemi II. Şah Abbas zamanında yaşamış olan müellif ayrıca şiir divanına da sahiptir. Safi Kuluhan'ın Dağıstan'da öldürüldüğünde hayatta olan müellif bu dönemin olaylarını da yakından takip etmiştir. Sadi Şirazi'nin meşhur eseri *Gülistan*'daki Farsça sözlerin Türkçe karşılığının verildiği bu eseri de yine bu dönemde yazmıştır.

Hat: Nestalik K.Tarihi: H.XII.yy./M.XVIII.yy Varak: 24 Satır: 14 Metin: 5*14 cm. (6*14 cm) Cilt: 15*19 cm. (Açık kahverengi deri ciltle kaplı)

9.a) Tuhfe-i Şâhidî

Tahran- Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesi (Elyazmalar Bölümü)
No: 9659(Mecmua)

Müellif: Mevlevî İbrahim Dede bin Salih Muğlevî (Şahidî) (ölm. H.957/
M.1550-51)

Konusu: Lügat (Farsça-Türkçe)

Başlangıç: “..Benam-i halik u Hayy u tevana,
Kadim u Kadir u binâ u dana..”

Devam: “Bu kitabı okuren içi ab-ı hayat,
Şahidî’ye her kim iderse dua,
İde mahşerde şefaât Mustafa..”

Nüsha: Müellif tarafından H.920-21 yıllarında nazmedilmiş bu eser iki dilli Türkçe sözlüklerdendir. Nüshanın başlangıç varakları dağınık Türkçe metinlere sahiptir.

Hat: Nesh K.Tarihi: H.XIII.yy Varak: 14 Satır: 17 Metin: 8*16 cm. Cilt: 16*21 cm. (Mukavva cilt siyah deri ile kaplı)

b) Tuhfe-i Şâhidî

Kum-Maraşî Necefi Elyazmalar Kütüphanesi No: 5369(Mecmua)

Müellif: Mevlevî İbrahim Dede bin Salih Muğlevî Rumî mahlası (Şahidî)
(ölm. H.957/ M.1550-51)

Konusu: Manzum Lügat (Farsça-Türkçe)

Başlangıç: “Benam-i halik u hayy u tevana,
Kadim u kadir u bina u dana,
Sena u hamd u şukr-i bi nihayet,
Sipas u minnet-i bi hadd u gayet..”

Devam: “Denci göğe ey merdan dirlersipehrgerdan,
Beh eyü siperem reyhan siperi...”

Nüsha: Aruz ve lügat ilimlerinde meşhur olan bu manzume 800 beyitte H.920 / M. 1514 senesinde nazmedilmiştir. Bu eserin nazımı Mevlana'nın meşhur eseri *Mesnevî*'sinden birçok Farsça sözü kullanmıştır. İsmail Paşa

Bağdadî'nin *Hediyyet'ul-Arifin ...* adlı eserinde bu manzume *Et-Tuhfetu fil-Lugatil-Farsiye* olarak yadedilmiştir.

Hat: Nesh K.Tarihi: H.Receb ayı 999/M. Mayıs 1591 Varak: 15 (Mecmuada 30b-55a arası) Satır: 17 Metin: 8*15 cm. Cilt: 13*19,5 cm. (deri cildi açık kahverengi renkte)

10. Tuhfet'ul-Muluk

Tahran- Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesi (Elyazmalar Bölümü)
No: 9196(Mecmua)

Müellif: Abdurrahman bin Abdullah Kuddusî Manisevî

Konusu: Lügat Şerhi (Türkçe)

Nüsha: *Tuhfe-i Şahidî* adlı daha önce tanıtılan Mevlevî İbrahim Dede'nin eserine şerh olarak kaleme alınan bu kitap Türkçe'dir. Eserin yer aldığı mecmuanın içinde ayrıca Attar'ın *Pend-name*'sinin Türkçe şerhi ve Sem'i'nin *Saadet-name*'si de bulunmaktadır.

Hat: Nesh K.Tarihi: H.XII.yy./M.XVIII.yy. Varak: 20 Satır: 24 Metin: 12*15 cm. Cilt: 14*20 cm.(mukavva cilt siyah deriyle kaplı)

11. Ferhengi Turki be Franse

Tahran- Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesi (Elyazmalar Bölümü)
No: 8373

Müellif: Purhaki Razi (?)

Konusu: Lügat (Türkçe-Fransızca)

Başlangıç: “..sipas ve sitayeş hamdara merfu dergah-i cenab-ı Kibriya kılhdığı isterde tahrık-i hame-i beyan...”

Devam: “..Serflor derd timektir ve Niem hatm'ul-kelam...”

Nüsha: Sözlüğün bulunduğu nüshada bir önceki eser Türkçe olarak kaleme alınmış Fransızca gramer kitabı Purhaki Razi adlı bir şahıs tarafından Sultan Abdülhamid için kaleme alınmış ve sözlüğün başlangıcında müellife dair bir kayda rastlanmaması sonucu bu sözlüğün de bu şahsa ait olduğu kanaati doğmuştur. Kayıtlara göre eser Sani'ud-Devle'nin şahsi kütüphanesinden buraya aktarılmıştır.

Hat: Nesh ve Nestalik K.Tarihi: H.1298 Varak: 17 Satır: 28 ve 17 Metin: 4*21 cm. Cilt: 11*24 cm. (Mukavva bir cilde sahip)

12. Ahterî-i Sağır (Lügat-ı Ahterî)

Kum-Maraşî Necefî Kütüphanesi No: 1354

Müellif: Muslihiddin Mustafa bin Şemseddin Karahisarî Kütahyevî (Ahterî olarak tanınmaktadır.) (ölm. H.968/M.1560-61)

Konusu: Lügat

Başlangıç: “..Elhamdulillah ellezi şerrefna bilmantık vel-beyan...”

Devam: “..yekalu elyehter zam’u ez-zulm ve hicaret emsal’ul kef...”

Nüsha: Arapça sözlük olan bu eser Türkçe şerhe sahiptir. Ahterî bu eseri iki kez telif etmiş, ilki *Ahterî-i Sağır* (bu nüsha) ve diğeri *Ahterî-i Kebir*’dir. Bu eser H.952/M.1545-46 senesinde yazılmıştır. 28 baktan oluşan eserde alfabetik sıraya riayet edilmiştir. Her bölüm kendi içinde birkaç fasıldan oluşmaktadır. Bu eser daha çok *Lügat-ı Ahterî* olarak bilinmektedir.

Hat: Nesh K.Tarihi: 17 Ramazan 972/18 Nisan 1565 Varak: 314 Satır: 25 Metin: 11,5*21 cm. Cilt: 21*32 cm.

13.a) Ahterî-i Kebir (Lügat-ı Ahterî)

Kum-Maraşî Necefî Kütüphanesi No: 1624

Müellif: Aynı

Konusu: Lügat

Başlangıç: Aynı

Devam: “.. elyeherr: (biteşdid’ir-ra) katı, berk, muhkem, taş ve serap manasında gelir..”

Nüsha: Bu eser bir önceki zikredilen sözlükten biraz daha tafsilatlı şekilde yazılmıştır. Bu yapıt ilk defa H.1242 / M.1826-27 senesinde İstanbul’da Dar’ut-Tabaa El-Amire tarafından basılmış daha sonra Kitabfuruşî-i Sabirî-i Tebriz tarafından baskısı tecdit edilmiştir.

Hat: Nesh K.Tarihi: H.996/m.1588 Varak: 380 Satır: 27 Metin: 10,5*20,5 cm. Cilt: 18*27 cm. (siyah muşamba üzerine kenarları siyah derili cilt)

b) Ahterî-i Kebir (Lügat-ı Ahterî)

Kum-Maraşî Necefi Kütüphanesi No: 9160

Müellif: Aynı

Konusu: Aynı

Başlangıç: “..Elhamdulillah ellezi şerrefna bilmantık vel-beyan ve huve ma yecri alel-lisan...”

Devam: “..faslul ya vel mim: elyevm: bilfethe ve teşdid-tokuz bahr kibi...”

Hat: Nesh K.Tarihi: H.XII.yy Varak: 478 Satır: 29 Metin: 11*22,5 cm. Cilt: 20*31 cm.(Kahverengi deriyle kaplı)

14. A'cubetu'l-garaib fi nazm'il-cevahir'il-acaib

Kum-Maraşî Necefi Kütüphanesi No: 5369(Mecmua)

Müellif: Bahaidin bin Bayram Malkaravî Ankaravî (ölm.H.895/M.1490)

Konusu: Lügat – Manzum

Başlangıç: “..Elhamdulillah ellezi zeyyinul-cenan bienvar rahmetihi ve nevver el-cenan bienvari hikmatihi...”

Ne hoş nazm iledim dorr-i danelerde

Ne hoş sarf iledim efkar içinde”

Devam: “..müstefelun müstefelun müstefelun işbu kitabsa ki behaden nazmla görince hub talimdir...”

Nüsha: 400 beytlik bu manzum eser manzum şekilde düzenlenmiş lügat olup 15 bahr ve 36 kıt'ada Arapça Farsça sözleri Türkçe olarak nazmetmiştir. Eser İbrahim Paşa'nın mahdumları Mehemed Çelebi ve Mahmud Çelebi için yazılmıştır. Bu eser yazarı tarafından İsmail Paşa Bağdadî'nin *İzah'ul-Meknun...* adlı eserinde söylediğine göre H.827/M.1424 senesinde tamamlanmıştır. Ama ihtimalen bu manzumenin yazımı H.872/M.1467 yılında gerçekleşmiştir. Belki de *İzah'ul-Meknun*'da belirtilen tarihle ilgili bir tashih söz konusudur.

Hat: Nesh K.Tarihi: Receb 999/M.1591 Varak: 16 (Mecmuada 14b-30a arası) Satır: 17 Metin: 7,5*14 cm. Cilt: 13*19,5 cm.

15.a) Et-Tuhfet'ul-Hadiyeti (Danisten)

Kum-Maraşî Necefi Kütüphanesi No: 2048(Mecmua)

Müellif: Mehemmed bin Hacı İlyas Zeyli

Konusu: Lügat ve Gramer

Başlangıç: “..Elhamdülillah el-ala el-kavi el-cabbar vessalatu... Ve çun sabiyan-i müteallim pişez teellüm... elevvelü: danisten: bilmek şenahten: anlamak..”

Devam: “..nev'i diger gayri ez men, gayri ez ma, gayri ez tu...”

Nüsha: 10 bölüm ve 4 fasılda toplanan eser Farsça gramer ve tatbiki lügattır. Türkçe tercümelerinde verildiği gramer bilgilerinin yanı sıra Farsça-Türkçe sözlüğe de sahiptir.

Hat: Nesh K.Tarihi: Rebi'ul-Ahır 998/Şubat 1590 Varak: 28 (Mecmuada 1b-27a arası) Satır: 14 Metin: 8*14 cm. Cilt: 15*21,5 cm. (siyah muşamba kenarları siyah derili cilt)

b) Et-Tuhfet'ul-Hadiyeti=Danisten

Aynı nüsha no: 7160

Aynı nüsha;

Başlangıç: “..Danisten=Bilmek, Şenahten=Anlamak, Amuhten=öğretmek, Handen=Okumak, Neviştin=Yazmak, Fermuden=Buyurmak...”

Devam: “..nohsad hezar=tokuzyüz bin, hezar ba hezar= bin kere bin...”

Hat: Nesh K.Tarihi: 12 Muharrem 999/22 Kasım 1589 Varak: 40 Satır: 7 Metin: 10,5*14 cm. Cilt: 14,5*21 cm. (kahverengi muşamba kenarlar kahverengi deriyle kaplı)

16. Dekaik'ul-Hakaik

Kum-Maraşî Necefi Kütüphanesi No: 3274(Mecmua)

Müellif: Şemseddin Ahmed bin Süleyman bin Kemal Edirnevî (Kemal Paşa Zade olarak meşhur)

Konusu: Lügat (Farsça-Türkçe)

Başlangıç: “..sipas-i bi kıyas Hüdayi bi niyaz ve bi hemtaya ki gülzar-ı bed'ul-asar beyanında ezhar...”

Devam: “..bahr-i feraz serbeser-i an tu payi menehzinehendan-i sade ra dest me yaz..”

Nüsha: Zıt ve eşanlımlı müşabih Farsça sözlerin Türkçe'deki karşılıklarıyla karşılaştıran bir sözlük olan eserde alfabetik sıra gözetilmemiştir. Eser Kanuni Sultan Süleyman'ın Sadrazamı İbrahim Paşa için H.929'la 940 (M.1522-33) yılları arasında bir tarihte kaleme alınmış ve daha sonraları Ahmed bin Hakkı Üskübi tarafından yeniden tanzim edilmiştir.

Hat: Nestalik K.Tarihi: XI. yy./M.XVII.yy Varak: 130 Satır: 17 Metin: 5,5*11,5 cm. Cilt: 12*21,5 cm. (siyah muşamba ve kenarları kahverengi deri cilt)

17. Şerh-i Tuhfe-i Şahidî

Kum-Maraşî Necefi Kütüphanesi No: 199

Müellif: Abdülkadir bin Ömer Bağdadî Mısırî

Konusu: Lügat (Türkçe-Arapça)

Başlangıç: “..elhamdulillahi Rabbil-alemin ... hazihi kelimet'ul-arabiye emlaha şeyhuna ve ustazuna lisan'ul-mütekellimin hucet'ul-nazırin Cemal..”

Devam: “..her kim: kullu men, ilerse dua: yecudu'd-dua, ide mahşerde: yef'elu fi'l-mahşer..”

Nüsha: Şahidî mahlasıyla şiirler yazan İbrahim Dede bin Salih'in *Tuhfe-i Şahidî* adlı eserinin şerhi olan bu yapıt Türkçe-Arapça sözlük niteliğindedir. Şahidî daha çok Mevlana'nın *Mesnevî*'sindeki Farsça manzum sözleri Türkçe'ye çevirmiş ve bu eserin şarihi de bu eserdeki Türkçe manzum sözleri Arapça'ya tercüme etmiştir.

Hat: Nesh K.Tarihi: 5 Sefer 1102/M.9 Kasım 1690 Varak: 72 Satır: 19 Metin: 8,5*16cm. Cilt: 15,5*20,5 cm. (kahverengi muşamba ve kenarları koyu kahverengi deri cilt)

18. Aynı eser bir başka nüsha

No: 4006

Başlangıç: “..elhamdulillahi Rabbil-alemin ... hazihi kelimet'ul-arabiye emlaha şeyhuna ... ala et-tuhfet'uş-Şahidiyeti...”

Devam: “..şefeat'ul-Mustafa sallallahu teala aleyh ve sellem yani el-mana

men yedee liş-şahidi bil-hayri yekunu şefyur.. yevm'ul-kıyameti el-Mustafa aleyhisselam : teme..."

Hat: Nesh K.Tarihi: H.XII.yy./M.XVIII.yy. Varak: 87 Satır: 15 Metin: 10*20,5 cm. Cilt: 18*27 cm. (kahverengi muşamba ve kenarları koyu kahverengi deri cilt)

19. El-Kasımiye (El-Kaime)¹

Kum-Maraşî Necefî Kütüphanesi No: 178

Müellif-Şarih: Kadı Lütfullah bin Yusuf² Halimî (ölm. H.922/M.1516)

Konusu: Lügat (Farsça-Türkçe)

Başlangıç: (Başlangıç varaklarında düşme vardır.)

"..Latifi: Ebi curm ra er koni zulm u cevr

Koned bi goneh mer tora cevr-i devr.."

.. ve elif-i sakın ki ismin ahırına gelür .. şaha, hüdavenda, servera.."

Devam: "..yehiden yahmak,bozmak; Latifi:

Egerçi hane-i örmem yehide kerd becevr

Esas-ı omr-i vey ender eman-ı Hakk bâdâ.."

Nüsha: Şarihin kendisinin kaleme aldığı *Şerh-i Bahr'ul-Garaib* sözlüğünde Farsça sözlerin Türkçe karşılıkları verilmiştir. Şarih öncelikle *Bahr'ul-Garaib fi lûgat'il-Furs* adlı kitabı manzum ve nesir şekilde tasnif etmiş ama işin zorluğu karşısında *El-Kaime* adlı şerhi kaleme almıştır. Bu eseri iki defter olarak tanzim etmiş birinci defterde sözlüğe ve ikinci defterde aruz, kafiye ve belagata yer vermiştir. Tanıtımını yaptığımız nüsha sadece birinci defteri kapsamaktadır. Yani aruz, kafiye ve belagata ait bilgilerin bulunduğu ikinci defter bulunmamaktadır. Bu eserde Farsça şiirlere sahip Türk şairlere özenle yer verilmiştir. Şarih İstanbul'da Osmanlı şehzadelerinin eğitimiyle meşgul olmuş ve bu kitabı H. 882/M. 1477-78 senesinde Fatih Sultan Mehmed'e takdim etmiştir. Bu eserin tam nüshası Britanya Müzesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

Hat: Nestalik K.Tarihi: H.XI.yy./M.XVII.yy Varak: 238 Satır: 19 Metin: 11*16 cm. Cilt: 16*21,5 cm. (Koyu kahverengi deri cilt)

¹ Bu eser *Lûgat-ı Halimî* ve *Şerh-i Bahr'ul-Garaib* olarak da tanınmaktadır.

² Bazı nüshalarda bu şahıs "Ebi Yusuf" olarak kaydedilmiştir.

20. Lûgat-ı Turki-Arabi-Farsi

Kum-Maraşî Necefi Kütüphanesi No: 9319

Müellif: Bilinmiyor.

Konusu: Lûgat (Türkçe-Arapça-Farsça)

Başlangıç: “..ebe: kabile (çoğulu kabail) ve kabul ve kabil ve valide, F baraç ve adırda ve bişyare ve bikare ve varurin ve jem ve zemenç... Ebu Cehl Karpuzi: Henkel ve Hemzel ve Hentem... F Pehiket ve herboze-i talh...”

Devam: “..yuva: hacar ve hicran (çoğulu hacere ve eymar) ... C. Meken ve mekenat dukan ve mukan F. Aşiyar ve tekend ve ganine ve kahic ve kabuk ve kaderek ve kerhe ve neşim...”

Nüsha: Üç dilli sözlük olan bu eserde önce alfabetik sırayla Türkçe söz ve sırayla Arapça karşılığı eşanlamlı kelimeleriyle birlikte ve C. (ﺙ) işaretiyle kelimenin çoğulu verilmekte, F. (ف) işaretinden sonra sözün Farsça karşılığı bütün eşanlamlı sözleriyle birlikte kaydedilmektedir. Bütün çabalara rağmen eserin müellifi hakkında bilgi edinilememiştir. Ama Sarayova Gazi Hüsrev Bey elyazma eserler kütüphanesi katalogunda R-614 nolu yerde kayıtlı *Müntehab min Lehçeti fil-Lugati* adlı eserin başlangıcı bu eserin başlangıcına uymaktadır. Aynı eser olması ihtimali bulunan bu nüshaların karşılaştırılarak incelenmesi gerekmektedir.

Hat: Nestalik ve Nesh K.Tarihi: H.XIV.yy./M.XX.yy. Varak: 143 Satır: 18 Metin: 13*20 cm. Cilt: 15,5*22 cm. (cetveli koyu kırmızı deri cilt)

21. Lûgat-ı Serhedat-ı İran

Kum-Maraşî Necefi Kütüphanesi No: 9690

Müellif: Mühendis Abdürrezzak bin Muhammed Muhsin Bugayiri Sebzivari (ölm. Hicri Şemsi 1332 M. 1953)

Konusu: Lûgat (Arapça-Farsça-Türkçe³)

Başlangıç: “.. As: Tahune, der kainat beguyend.. Etek: Damine-i kuh...”

Devam: “..yurt: mekan, mava(Çağatayca); yalvaç (Moğolca peygamberdir) yulavuç (Çağataycası...”

Nüsha: İran sınır bölgelerinde konuşulan çeşitli Arapça, Farsça ve Türkçe dil lehçelerinden oluşan bu üç dilli sözlük, dönemin İran hükümeti tarafından

³ Çağatay, Azeri, Türkmen ve Moğol lehçelerinden sözler bu eserde yer almaktadır.

İran-Osmanlı, İran-Rusya sınırlarının belirlenmesinde görevlendirilmiş İranlı mühendisin eseridir. Bu eser sözlük olarak son dönem eserlerinden olmasına rağmen incelenmeye değerdir.

Hat: Nesh K.Tarihi: H.XIV.yy./M.XX.yy. Varak: 69 Satır: 5 Metin: 9,5*11 cm. Cilt: 11*17 cm.

22. Lügat-ı Arabi-Turki

Kum-Maraşî Necefi Kütüphanesi No: 4458

Müellif: Bilinmiyor.

Konusu: Lügat (Arapça-Türkçe)

Başlangıç: “..Hemze () innekum, abel, avat, ah, ade, adem... Ekra: çoğulu Kura, Ekdam: kademin çoğulu.. Ekraa: Kul, Erken: Başı Çökük, ekbel: Egri gözler, Ekleh: Saru döşlü... ; Fas’ul-elif el-meftuh me’el kaf...”

Devam: “... fas’ul-vav me’el-ta’a: veteye: basmak, veti: m, vetaa: kıyame vetenef: kolun kılı, vetus: demir tenur, vetus: kurun...”

Nüsha: Arapça-Türkçe iki dilli sözlüklere örnek bu eser detaylı yapısıyla dikkate değer bir kitaptır. Yazarı hakkında bir bilgiye ulaşılamamış bu sözlük H. XI.yy./M.XVII.yy.’da telif edilmiştir.

Hat: Nesh ve Süls K.Tarihi: H.XI.yy/M.XVII.yy. Varak: 185 Satır: 9 Metin: 9,5*17,5 cm. Cilt: 17,5*25 cm. (Açık kahverengi deri cilt süslemelere sahiptir.)

23. Lügat-ı Arabi u Turki

Kum-Maraşî Necefi Kütüphanesi No: 8473(Mecmua)

Müellif: Bilinmiyor.

Konusu: Lügat (Türkçe (Osmanlıca)-Arapça)

Başlangıç: “.. Elhamdülveliye ve salati ala nebiye, haza kitabun mukannen müstenbit min el-lügatıl-mensubeti ila... Babu elif vel-hemze: ine: fakir ilemek...”

Devam: “..M. mübariz: Bahadır, Meez: geçi, N. Neşuz: güçmek, V. Vakiz: kekiz ürçi, H. Hezze: ...”

Nüsha: Arapça kelimelerin son harfini esas alarak sırayla Türkçe karşılıkları verilmiş iki dilli bu sözlüğün de müellifinin kim olduğu

anlaşılammamıştır. Nüshada birçok varak düşmüştür. Ama eserin H.XI. yy./M.XVII. yy.'da yazıldığı anlaşılmaktadır. Bu nüshada elif ve hemze babı ve sin ve elif babından bazı bölümler kalmıştır. Bu nüshanın yer aldığı mecmuada başka Türkçe eserler de yer almaktadır. Bunlardan birisi yine sözlük olarak *Lügat-ı Arabi-Farsi-Turki* adıyla kaydedilmiş bir başka lügattir.

Hat: Nestalik K.Tarihi: H.XI.yy./M.XVII.yy. Varak: 6 (Mecmuada 1b-6b arası) Satır: 7 Metin: 5,5*10 cm. Cilt: 11*15 cm. (Kahverengi solmuş deri cilt süslemelere sahiptir.)

24. Lügat-ı Arabi-Farsi-Turki

Kum-Maraşî Necefi Kütüphanesi No: 8473(Mecmua)

Müellif: Bilinmiyor.

Konusu: Lügat (Arapça-Farsça-Türkçe(Osmanlıca))

Başlangıç: “..Düşmüş... Yemin: sovgend (And), Eyman: Sovgendha (Andlar).. ve telif: gerd kerden (Yığmak), mecmu; gerd konende (Yığılmış)..”

Devam: “..Salih ve Tali’i: nikmerd ve bedmerd (Eyvar ve yaramzar), Suleha ve Tuleha: nikmerdan ve bedmerdan (Eyvarlar ve yaramzarlar), Şems ve Kame: Aftab ve Mah (Küneş ve Ay)..”

Nüsha: Aslı Arapça-Farsça sözlük olarak tasarlanan bu eser daha sonra Türkçe karşılıkları da eklenerek üç dilli sözlük halini almıştır. Bir önceki zikredilen eserin bir parçası olması muhtemel olan bu yapıt da H:XI.yy/M.XVII. yy. öncesi kaleme alınmış olmalıdır. Bu esere benzer bir elyazma Berlin Saltanat Kütüphanesi kataloguna göre 6992.4 nolu yerde bulunmaktadır.

Hat: Nestalik K.Tarihi: H.XI.yy./M.XVII.yy. Varak: 30 (mecmuada 7a-37b arası) Satır: 7 Metin: 5,5*10 cm. Cilt: 11*15 cm. solmuş kahverengi deri cilt cetvelli ve süslemelidir.)

25. Lügat-ı İlm-i İnşa

Kum-Maraşî Necefi Kütüphanesi No: 2628(Mecmua)

Müellif: Bilinmiyor.

Konusu: Lügat ve İnşa (Kompozisyon) (Arapça-Farsça-Türkçe)

Başlangıç: “.. İlm-i inşa istimal olan lügatler beyan olunur;

Hebbeza: ne güzel, Ne'm: ne hoş, Neveşte: tahrir olunmuş..."

Devam: ".. Goşade bad: açık olsun, Deşt: sahra, Feravan: çok çok, Sezavar: layık, Nemime: nemam..."

Nüsha: İnşa ilminde sarf edilen sözleri içeren üç dilli bir sözlük olan eser, inşa ilmiyle ilgili konuları da kısaca ele almıştır. Yazarıyla ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Hat: Rika K.Tarihi: H.XII.yy./M.XIX.yy. Varak: 3 (mecmuada 1b-3a arası)
Satır: ortalama 8 satır her sayfada Metin: ortalama 7,5*15 cm. Cilt: 17*25 cm.
(kahverengi muşamba cildin kenarları aynı renk deriyle kaplı)

26. Lügat-ı Nevaî=Abuşka

Kum-Maraşî Necefî Kütüphanesi No: 4799

Müellif: Bilinmiyor.

Konusu: Lügat (Türkçe (Çağatayca)-Farsça-Arapça)

Başlangıç: "...aşk ve muhabbet meyhanesinin rind-i kadeh peymai ve şiir belagat kaşanesinin tuti şekerhayi... ba elif-i meftuhe: Abuşka: avret adıdır şuy manasına Leyli ve Mecnun'da Mecnun'un pederi.."

Devam: "... yukayrsa: yoksa demektir, Yumay: bir açık şeyi kapayan demektir ve bir şeyi suyla yumayan demektir..."

Nüsha: Osmanlı alimlerinden olduğu düşünülen eserin müellifi, Alişir Nevaî'nin eserinde bulunan çoğu Çağatayca olan ve yer yer Uygurca bazı sözlerin yanı sıra Arapça ve Farsça olan sözlere de eserinde açıklamalarla yer vermiştir. Alfabe sırasına göre sıralanan sözler Uygurca olan Abuşka sözüyle başlaması münasebetiyle kitabın adı da Abuşka olarak anılmıştır. Abuşka Uygurca'da baba manasına gelmektedir.

Hat: Nesh K.Tarihi: H.Receb 960/M. Ocak 1553 Varak: 146 Satır: 17 Metin: 8,5*12,5 cm. Cilt: 14*21 cm. (eserin cildi siyah deriyle kaplı)

27. Lügat-ı Nimetullah

Kum-Maraşî Necefî Kütüphanesi No: 975

Müellif: Nimetullah bin Ahmed bin Kadı Mübarek Rumî Sofyevî mahlası
Rüşenîzade (ölm. H.969/M.1561-62)

Konusu: Lügat (Farsça-Türkçe (Osmanlıca))

Başlangıç: “..hamd-i bi kıyas ve şukr ba sipas, an malik-i bi hemtay-i ra ki mülkeş bi enbaz est ve dergah-i lutfeş ba bendegan-i muhlis baz...”

Devam: “.. yuher: mislihu, yuhe: mislihu, yuyu: yuymak kuşu, yuya: arzu-mend, yehe: mislihu, yehre: mislihu...”

Nüsha: Farsça-Türkçe sözlük olan bu eser Türkçe karşılıklarıyla açıklanmalı olarak kaleme alınmış ve 3 bölümden oluşmaktadır. I. Bölüm mastarlar, II. Bölüm kaideler ve III. Bölüm Deri Farsçasının grameridir. Bu eser Hamididdin Sivasî'nin *Aknum-i Acem*, Lütfullah Halimî'nin *El-Kasımıyye*, Hatip Rüstem Mevlevî'nin *Vesilet'ul-mekasid ila ehzen'ul-mekasid* adlı eserlerinden yararlanılarak alfabe sırasını *Aknum-i Acem*'de olduğu gibi meftuh, maksur ve mazmum tertibiyle yazılmıştır. Eserin müellifi İstanbul'da Emir Buharî zaviyesinin kitapdarıdır. Bu kitap Hacı Halife'nin *Keşf'uz-Zunun* adlı kitabında *Nimetullahi fi Lügat'il-Furs* olarak kaydedilmiştir.

Hat: Nesh K.Tarihi: H. Rebiul-Ahır 986 / M. Haziran 1578 Varak: 263 Satır: 19 Metin: 21,5*16,5 cm Cilt: 17*24,5 cm. (zerli cetvellere sahip kahverengi deri cilt süslemelere de sahiptir)

28. Ma'ruf'ul-Lügat=Ferheng-i Azferî

Kum-Maraşî Necefi Kütüphanesi No: 6171

Müellif: Mirza Alibaht Bahadır bin Muhammed Veli Lekhnevî⁴ Mirza Kelan olarak tanınan bu şahsın mahlası Azferî'dir. (ölm. H.1209/M.1794-95)

Konusu: Lügat (Farsça-Türkçe (Çağatayca))⁵

Başlangıç: “.. hamd-i bi addi mer mütekellim-i natık afewrini ra ve senay-i bi hadd mer halik'ul-halki ra ki ez hukm-i kun hemi mevcudat ra be vucud resanid vucud-i beşer ra cevdeş ez sayir-i mahlukat ...”

Devam: “.. ism-i zaman çun Kiklan hağ vakt-i ameden-i ism-i mekan çun Kılmağ bir cay Ameden-i ism-i alet çun Nimarsa Urmami Çizayi alevzn...”

Nüsha: Çağatayca sözler ve bu dilin grameri Farsça karşılıklarıyla beraber bir mukaddime ve iki bölümden oluşan bu eserde açıklanmıştır. Müellif mukaddime kısmında kendi nesebiyle ilgili bilgilere yer vermiş ve Nakşibendi şeyhlerin silsilesini zikretmiştir. Müellifin nesebnamesine göre kökleri baba tarafından Timurlenk'e ve anne tarafından Ebul-Hayr Nakşibendi

⁴ Hindistan'da bir şehir adı Lekhno ve burahlara verilen nispiyetle Lekhnevî.

⁵ *Babürname* adlı eserde Timurlenk'in Hindistan'da kurduğu hakimiyetle burada kullanılan dilin Çağatayca olduğu anlaşılmaktadır. Burada yazı dili olarak da Çağatayca kullanılmıştır.

Türkistanî'ye dayanmaktadır. Müellif mukaddimesinde Gürkanî ve Nakşibendi silsileye ait olup da Türkçe bilmemenin ne kadar ayıp olacağına, bu silsilelere ait olmada şüpheye neden olacağına değinmekte, Çağatayca ve Özbekçe hakkında açıklamalara yer vermektedir. Çağatayca bilen birinin bütün diğer lehçelere de hakim olabileceğini savunmuştur. Türkçe konusunda o dönemin en büyük alimi olarak andığı üstadı Mir Kerem Ali'nin yazdıklarından yararlandığını da belirtmiştir. Turanî, İranî ve Rumî muteber Türkçe eserleri 8 yıl boyunca mütalaa ettiğini ve derlediği sözleri bu eserinde yazdığını söylemektedir.

Hat: Nestalik K.Tarihi: H.XIII.yy./M.XIX.yy. Varak: 50 Satır: 13 Metin: 10*17,5 cm. Cilt: 16,5*21 cm. (Mor renkte muşamba kaplı bir cilde sahip)

29. Müntahab'ul-Lügat

Kum-Maraşî Necefi Kütüphanesi No: 11303

Müellif: Muhammed Rıza Hivekî (ölm. H.1213 M. 1798-99)

Konusu: Lügat (Türkçe (Özbekçe)-Arapça-Tacikçe)

Başlangıç: “..sipas-ı bi kıyas sitayeş-i biendras kim esnaf-ı umem ve tevayif-i beni Adem tilidin evvel hakliğe kim ... amma be'd bu bende-i haksar-i bi miktar yani Muhammed Rıza-i bi medar muddea-i kuyaşın...”

Devam: “.. ve halli in çekar bur kişi ani hekiman irmastur dur ve tur işi meel-mim ve sim dağ ve tesan ve ham zebun ve nagovara meen-nun dehen ve sosti ve ten...”

Nüsha: Hive sultanlarından biri adına yazılan bu üç dilli sözlük bir mukaddime iki bölüm ve bir hatimeden oluşmaktadır. Eserin hazırlanmasında Muhammed Kasım bin Muhammed Kaşani'nin *Mecme'ul-Furs* ve Alishir Nevai'nin *Nazariyat-ı Lugavi* adlı eserlerinden yararlanıldığı görülmektedir. Ama bu nüsha sadece mukaddime ve birinci bölümü şamildir.

Hat: Nestalik K.Tarihi: H.XIII.yy./M.XIX.yy. Varak: 84 Satır: 13 Metin: 8*14 cm. Cilt: 13*21 cm. (süslü kahverengi deri cilt)

30. Nisab (?)

Kum-Maraşî Necefi Kütüphanesi No: 2048(mecmua)

Müellif: Veli bin Yusuf İskilibî İmadi, Veli Yegen olarak tanınan bu şahsın mahlası İmadzade'dir. (ölm. H. 998/M. 1589-90)

Konusu: Lügat Manzume (Türkçe (Osmanlıca))

Başlangıç: “..evvel Allah hazretine ola hamd ber devam,

Hem resulüne ola nice salavatıyla selam...”

Devam: “.. Hem hayır ola hatm-i dahi, Amin Yarrabel alemin, Mustefelun Mustefelun bahr-i recezdir bu hanin...”

Nüsha: İmadzade 600 beytlik eserinde Ebu Nasr Mesud bin Ebi Bekir Ferahî'nin *Nisab'us-Sibyan* adlı eserini esas alarak aruzi bahirleri ve şiir vezinlerini beyitlerde hecelerdeki alfabetik sırayla nazmetmiştir. Kitabın adıyla ilgili kesin bilgilere rastlanmamıştır. Ama ilk sayfada *Lügat-ı İmadzade* kaydı müşahede edilmektedir.

Hat: Nesh K.Tarihi: Nüsha kağıdının, hat ve nüsha özelliklerine binaen H.XII. yy./M.XVIII.yy. öncesi yazılmış olması gerekir. Varak: 34(mecmuada 29b-53a arası) Satır: 16 Metin: 9*16 cm. Cilt: 15*21,5 cm. (siyah muşamba cildin kenarları aynı renk deriyle kaplıdır)

KAYNAKÇA

1. İbni İmad Hanbelî, Şehabeddin Abdulhayy: *Şezerat'uz-Zehab fi ahbari min zehab* (9 cilt), I. baskı Beyrut, Darul-Kitab El-ilmiyye H.1419/M.1998.
2. İbni Yusuf Şirazi, Ziyauddin Hadayık: *Fihrist-i Ketabhane-I Medrese-i Âli Sipehsalar* (cilt II) Tahran, Meclis Baskısı, 1318.
3. Seyyid Muhsin Emin: *A'yan'uş-Şia* (10 cilt) Beyrut, Dar'ut-Tearif lil-Matbuat H.1403/M.1983.
4. Seyyid Abdullah Envar: *Fihrist-i Nusah-i Hatti Ketabhane-i Milli İnan*, (cilt 6) İntişarat-i İdare-i Kull-i Ketabhaneha, 1354.
5. Mehdi Bamdad: *Şerh-i hal-i Rical-i İnan*, (6 cilt) Tahran, Zevvar yay. 1357.
6. Muhammed Tahir Bursevî: *Osmanlı Müellifleri*, (3 cilt) I. Baskı İstanbul, Matbaa-i Amire 1333-42.
7. İsmail Paşa Bağdadî: *İzah'ul-Meknun...* (2 cilt) III. Baskı Tahran H.1387 M.1967, Hediyet'ul-Arifin; (2 cilt) III. Baskı Tahran, H.1387 M.1967.
8. Muhammed Ali Terbiyet: *Daneşmendân-ı Azerbaycan*, I. Baskı Tahran 1378.
9. Mustafa bin Abdullah (Katip Çelebi) Hacı Halife: *Keşfuz-Zunun...* (2 cilt) Tahran, H.1387 M.1967.
10. Muhammed Taki Danişpejuh: *Fihrist-i nushahay-i hatti Ketabhane-i Merkezi-i Daneşgah-i Tahran* (13 cilt) Tahran 1340.

11. *Lügatname-i Dehhoda* (2000 CD version)
12. Abdüllatif bin Muhammed Riyazizade: *Esma'ul-Kutub*, Dımişk, Dar'ul-Fıkr H.1407/M.1983.
13. Hayrettin Zerkelî: *El-E'lâm...* (8 cilt) III. baskı Beyrut, Dar'ul-ilm 1989.
14. Şemseddin Muhammed Sami: *Kamus'ul-E'lâm*, (6 cilt) I. Baskı İstanbul, Mehran Matbaası, 1306-16.
15. Tevfik Subhanî: *Fihrist-i nushah-yi hatt-i Ketabhane-i Manisa*, I. Baskı Tahran, Merkez-i Neğr-i Daneş, 1366.
16. Hüseyin Kazım Kadri: *Büyük Türk Lügatı*, (cilt 1) İstanbul, Devlet Matbaası, 1927.
17. Ömer Rıza Kahhalet: *Mu'cem'ul-Müellifin...* (15 cilt) Beyrut, Mektebet'ul-Müsenna/Dar'ul-İhya'ut-Teras'il-Arabi.
18. Ağa Bozorg Münzevi Tahranî: *Ez-Zeria ila Tesanif-iş-Şia* (26 cilt) Irak/Necf, Matbuat'ul-Garî, H.1355/M.1935.
19. Carl Brockelman: *Geschichte der Arabischen Literatur* (GAL) Supplementband I-II Leiden 1943-49.
20. Taşköprîzade Ahmed Efendi: *Mevzuat'ul-Ulum*, II. cilt Türkçesi: Kemaluddin Mehmed Efendi, İstanbul, 1313.
21. Taşköprülü-Zade: *Eş-Şeka'ik'un-Numaniye fi Ulema'id-Devlet'il-Osmaniye*, İnc. Ve notlarla Yay. Ahmed Suphi Furat, İstanbul, 1985.
22. AbdulHüseyin Hairî: *Fihrist-i Nushah-yi Hatt-i Ketabhane-i Meclis-i Şura-i Milli*, (19 cilt) Tahran, 1350.

Özet: Bu çalışmada İran'da bulunan ve şimdiye kadar layıkıyla değerlendirilmemiş Türkçe elyazmaları külliyyatından Türkçe sözlükler tanıtılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Türkçe, İran kütüphaneleri, elyazmaları, kitabiyat, sözlükler.

Abstract: This study provides an introduction to the rich collection of Turkish dictionaries found in the manuscripts in Iranian libraries which have not been systematically studied so far.

Keywords: Turkish language, Iran libraries, manuscripts, dictionaries, bibliography.